

УДК 271.222(497.11)-523.4-9(091)
726.54:271.222(497.11)(091)
271.222(497.11)-726.3:929"18/20"
DOI: 10.5937/sabornost1913161I
Оригинални научни рад

Дарко Ивановић

Народна библиотека „Радоје Домановић“, Велика Плана

Лозовичке цркве

Abstract: У раду се приказује црквени живот Лозовичана у последња три века, дакле, две њихове цркве (дрвнара и зидана) и свештенослужитељи, њихови успеси и проблеми. Реновирана стара црква припада реду најлепших цркава — дрвнара у Србији. Нова црква има један од најлепших иконостаса, тј. иконе Стеве Тодоровића и других познатих српских сликара. У новије време обе цркве су реновиране, уређена је порта са салом и парохијским домовима.

Key words: Лозовичка црква — дрвнара, нова црква, иконостас, свештеници.

Прве почетке црквеног живота Лозовичана треба тражити у средњем веку, вероватно у потесу Валоzi. На жалост, због недостатка историјских извора, ми ништа не знамо о њиховим сакралним објектима. Ипак, можемо претпоставити да су имали своју бoгoмoљy, с обзиром на величину села, или су можда одлазили у најближу, у Дивостин (подручје старе крњевачке цркве)¹ или Ливаду, која се помиње у хрисовуљи кнеза Лазара манастиру Раваници (Раваничка повеља, 1381).² И данас се брдо између Великог Орашја и Крњева назива Ливадско брдо (највиша кота 206 м).

После пада Смедерева под турску власт (1459) и смрти последњег српског средњовековног патријарха Арсенија II (1453–1463) српске земље су припојене Охридској архиепископији. Делови Српске патријаршије наставили су да живе код Срба у јужној Угарској, у земљи херцега Стефана (Херцеговина) и Зети.

Турски тефтери (1476–1560) обавештавају нас о насељима из турског периода у атару Лозовика (Лозовик и Кленовац) и околних села: Крњева (Гамзово, Винци и Паучина), Великог Орашја (Ливади и Крушево), Милошевца, Лугавчине и Голобока.³

¹ О повељама византијског цара Василија II Охридској епископији писао је Новаковић, 1908, стр. 76.

² Петковић, 1922, стр. 74.

³ Зиројевић, 1970, стр. 132.

За познавање црквеног живота у време аустријске окупације северне Србије (1716–1739) драгоцени су таксили венчаних и извештаји о визитацијама парохија). Тако Таксил венчаних из 1724. године садржи корисне податке о насељима Србије.⁴ Аутор таксила је посетио свако насеље и навео број кућа, хлебова. Нотирао је и које село припада којој парохији (нурији), све женике и слично. Таксил нас обавештава о малом броју насеља (1724). Парохији попа Лазара припадало је неколико села: Лозовик (28 кућа), Ливада (33), Плана (22) и Лапова (24). За село Крњево (први писани помен Крњева, 27 кућа) не зна се којој парохији је припадало, можда паланачкој. Запажа се да није уписан Милошевац, највеће село које је уцртано на картама тог доба. Сва наведена села имала су заједничку, новоподигнуту цркву у селу Ливади, на месту данашње цркве у Великом Орашју.

Нешто ранији таксил попа Стојића (1723) наводи број цркава и свештеника. Према његовом запису, у смедеревском дистрикту биле су 4 цркве (варош и манастир Смедерево, Ливаде и Шанац Хасан — пашина Паланка) и 4 парохије: Варош Смедерево, Манастир Смедерево, ливадска и паланачка).⁵

Ливадска црква, саграђена 1724. године, дужине 14 и ширине 7 аршина (дунђерски, грађевински аршин има дужину 75 цм), била је посвећена Светом Архистратигу. Саграђена је од *йлоџа* (чатма) и покривена црепом. Висина цркве износила је 1 кловтор (1 хват — 1,9 м), а није имала свод. У олтару се налазила трпеза од камена, пренесена из манастира Дреновац, свакако из неког оближњег манастиришта. Може се претпоставити да се манастир Дреновац налазио на оближњем, истоименом потесу у Голобоку, на брду изнад потока Лукара (к. 205 м), дакле, у близини лозовичких села Лозовик и Кленовац.⁶

Мештани су иконе и крстионицу донели из пустиг, порушеног манастира Гневотина (Ћевотин). Из истог манастира пренели су и црквене књиге: једну српску литургију, један српски саборник у рукопису и један српски требник. Потребна је била доградња свода, трпезе, умиваонице и крстионице. Свештеник није имао ни одежде нити појас.⁷

Није тешко уочити да је манастир Гневотин данашњи Дивостин, црквиште старе Крњевачке цркве. Не може бити крагујевачки Дивостин, пошто је удаљен од Крњева, односно данашњег Великог Орашја.

У регистру се појам Гњевотина објашњава као стари порушени манастир у смедеревском округу, близу Ливаде. Вероватно је овај православни храм у аустријско-турском рату 1716–1718. године.

⁴ Пецињачки, 1968, стр. 313–324.

⁵ Руварац, 1905, стр. 151 и 152.

⁶ Исто, стр. 142.

⁷ Витковић, 1884, стр. 189–190.

У Ливадској цркви је службовао поп Голуб, до 1732. године, када је отишао у манастир Рукомију. После његовог одласка у овој цркви су служили паланачки свештеници.⁸

Ова Ливадска црква, свакако православна, налазила се у близини данашње великоорашке богомоље, која је обновљена 1890. године на средњовековним темељима (посвећена римској Светој Петки — натпис на западном зиду).⁹

На трновачком атару, у потесу Раворине, до самог старог гробља налазила се *Мађарска црква*.¹⁰ Овај назив, а и чињеница да је гробље имало праволинијски распоред надгробних споменика, упућује нас на претпоставку да је ова црква постојала у време аустријске окупације.

Преостале, обновљене српске православне цркве поново страдале у наредном рату Аустрије и Турске 1737–1739. године. Са већим делом народа избегли су и преостали свештеници у црно-жуту монархију, тј. у данашњу Мађарску и Војводину.

Лозовичани дуго нису имали своју цркву. Углавном су посећивали стару Крњевачку цркву (Ђурђева црква), која је обновљена 1794. године, шест година после пропасти Крајине Коче Анђелковића и одласка у Аустрију попа Радоја Вулића. У Крњево је дошао стари поп Стефан (умро 1826. године), родом из Прокупља, одакле је са женом побегао од Турака.¹¹

После напорних преговора српских делегација са турском Портом, Срби су Хатишерифом од 3. августа 1830. године добили аутономију. Две тачке овог хата односиле су се на црквена питања, 1. и 14. Они су међу многим правима добили дозволу да замене грчку српском јерархијом. Већ следеће године потписан је конкордат, по коме је Српска црква постала самостална, односно добила је *унушрашњу аутономију са јривидном зависношћу од Васељенске папирјарије*.¹² Овај конкордат, који је Српску цркву прогласио аутокефалном, остао је непромењен до 1879. године. За првог самоуправног архиепископа и митрополита београдског изабран је Мелентије Павловић (1830–1833), а за ужичког епископа Нићифор Максимовић. Архиепископа Павловића наследио је Петар Јовановић (1833–1859). *Лейи Паја*, кнежев секретар, који је уредио Српску цркву, према саветима карловачког митрополита Стефана Стратимировића. Он је основао Београдску богословију (1836), обновио и основао парохије, намесништва и протопопије, затим увео матичне књиге (1837), увео ред у богослужењу и

⁸ Руварац, 1905, стр. 142–143.

⁹ *Православна српска црква у Краљевини Србији*, 1895. Велико Орашје; *Лейојис цркве и парохије у Великом Орашју*.

¹⁰ Гавриловић, 1930, стр. 26.

¹¹ *Лейојис цркве крњевске*, I, стр. 12.

¹² Слијепчевић, 1966, стр. 318.

организовао штампање богослужбених књига, одредио плате митрополи-ту и епископима, уредио Архијерејски сабор и епархијске духовне судове. Треба рећи и да је кнез Милош Обреновић много урадио на обнављању Српске цркве, пре свега на подизању цркава (Топчидер, Крагујевац, Пожаревац итд.) и манастира.

Иако су током XIX биле честе промене у организацији црквеног уређења у Србији, Лозовичка црква је припадала јасеничком намесништву (од 1869. великоорашком) смедеревског (подунавског) протопрезвитерата (округа) Београдске архиепископије (митрополије). У овом протопрезвитерату постојала су три намесништва: подунавско, јасеничко и вееликоорашко. Први лозовички свештеници имали су у својој парохији два села, Лозовик и Сараорце. Потом се одвојило Сараорце и са делом Лозовика формирало своју парохију.

1. Црква — брвнара

Међу црквама Кнежевине Србије у време прве владе кнеза Милоша Обреновића (1815–1839: 292 цркве), нарочито међу сеоским Лозовичка црква — брвнара имала је истакнуто место. Јованча Спасић, смедеревски капетан, известио је кнеза Милоша 23. маја 1830. године да Лозовичани и Сараорчани намеравају да зидају нову цркву, да ће лозовички кмет Илија Распоповић Аџија сам платити наднице мајсторима.¹³

Илија Распоповић — Аџија (1787–1854), Лозовичанин, пореклом из Старог Аџидеговца (Данашње Старо Село), веома побожан човек, покло-нио је имање за црквену порту и помагао цркву — брвнару (1831). Према породичном предању, он је то урадио пошто су његове свиње изриле ћуп са златницима, што је сматрао Божјим даром. После је ишао на хаџилук, односно у Јерусалим. По повратку, донео је три иконице. Илија је сахра-њен поред јужног зида брвнаре, уз олтар, где му је подигнут споменик с натписом. У *Лейтхойису Лозовичке цркве* записано је да се из назива Аџија види да је био на Христовом гробу као поклоник и веома побожан човек. На његовом поклоњеном земљишту данас је црквена порта. Остале делове порте и храстову шуму поклонили су други приложници. Ова стара црква служила је од 1831. године, али повремено и после изградње нове цркве (1895), углавном због уштеде у грејању у зимским месецима.

Постоје различити подаци о изградњи старе Лозовичке цркве. Митро-полит Михаило је написао да је храм Св. апостола Петра и Павла саграђен 1830. године.¹⁴ Изгледа да су те године почеле припреме за изградњу, пошто су лозовички кметови у пролеће 1830. године дошли код кнеза Милоша с молбом да им дозволи да саграде цркву. Он им је одобрио и 31. маја исте

¹³ Павловић, стр. 292.

¹⁴ Михаило, 1874, стр. 20.

године обавестио смедеревског кнеза Јованчу и препоручио му *изађе међу она села (Лозовик и Сараорци), њоздрави народ и од мої имена љубезно* (тј. и од њега) *и нареди да се одсече нужна јайија (за дрвену ірађу) и одма је извуче... да се осуши, а на њролеће, ако Бої да здравље, нек у име Божије ірадийи њочну...*¹⁵ Тако је и било, пошто се осушила грађа (дрвна, греде, талпе, летве итд.), у пролеће 1831. године изграђена је црква — дрвнара. Можемо претпоставити да су се мештани Лозовика и Сараораца утркивали ко ће пре донети дебља и дужа дрвна и остали грађевински материјал, као што је било приликом изградње цркве Покајнице, када су је градили Староселци, Великоплањани и Радовањци (1818).

Годину изградње 1831. потврђује натпис на правоугаоној белој, мермерној плочи старе цркве, која је постављена изнад улазних врата приликом њене обнове на стогодишњици изградње (1931).

Овај свейи храм њосвећен је св. айосїолима Пеїтру и Павлу, њодиїнуї 1831. і., за време владе књаза срїјскої Милоша Обреновића и њеївої високої ѡреосвейиїенсїва Миленїија, а 1931. і. за време владавине њеївої величансїва краља Јуїославије Александра I Карађорђевића и њеїове свейиосїи ѡїїријарха і. Варнаве овај исїи храм обнoвљен је и из основе ѡреуређен средсївима великих добротвора іосї. Кузмана С. Николића (Карадаш), ѡрїовца из Беоїрада, а рођеної у Лозовику и њеїове суїруїе Зорке.

Добротворима блаїодарни ірађани варошице Лозовика.

Изради Паушак Смедеревац.

Годину изградње 1831. прихватају и протојереј — ставрофор др Радомир Милошевић,¹⁶ др Млађан Цуњак,¹⁷ Владислав Касалица¹⁸ и Боровоје Перић.¹⁹ Летописац Лозовичке цркве забележио је: *Сїара црква је са-ірађена од дрвана 1831. і. Месїо је било шумовиїо — кле — ѡа се и сада назива Клење. Цркву је ѡе исїе іодине освейио мийїроїолий Меленїије Павловић.*²⁰

Прота Душан Д. Митошевић преузео је податак да је црква-дрвнара у Лозовику, започета почетком Првог српског устанка, вероватно још 1806. године, довршена тек 1831. године.²¹

¹⁵ Перуничий, 1977, стр. 416.

¹⁶ *Срїјска ѡравославна еїархија браничевска — Шемаїїизам* 2003, 2003, стр. 109.

¹⁷ Цуњак, 2004.

¹⁸ Касалица, 1989, стр. 78–88.

¹⁹ Перић, 1986, стр. 102.

²⁰ *Лейиоїис Цркве лозовичке*, I, стр. 19.

²¹ Митошевић, 1981, стр. 24.

Једино Миливој Гавриловић, школски надзорник и завичајни историчар, пише да је *сѣара Лозовичка црква ѿогиінуѣа 1832. ѿодине у виду крсѣа. Начињена је од дрвана, а ѿокривена шиндром. Унуѣарњи је изілед као код свију сѣаринских цркава. Не служи више, иако има иконостас и ѿевнице*.²²

Доње Поморавље има још две цркве-дрвнаре, крњевачку (Црква Св. великомученика Ђорђа, Ђурђева црква, талпара, најстарија, подигнута око 1750. године) и Покајницу (Црква Преноса моштију Св. Николе, 1818). За све три цркве не зна се ништа о њиховим неимарима, али можемо претпоставити да су они били неки вешти дунђери.

Црква-дрвнара у Лозовику је у облику издуженог брода (правоугаоника), с петостраном источном апсидом, припратом и малим тремом на западној страни. Темељи цркве су од ломљеног камена. Преко темеља положене су дрвене греде — темељаче, а преко њих храстова дрвна, дебљине 12–14 цм. Зидови цркве, у висини 3,20 м састоје се од по 12 отесаних храстових дрва-на, нанизаних једни на друге. Ове зидове пресецају двоје врата (западна и северна), а на јужном отвор димензија 18 x 30 цм. Прозори су квадратног облика са гвозденим решеткама. Крајеви талпи спојени су жљедљењем у виду ластиног репа.²³ Укупна дужина цркве износи 14,60 м, ширина 6,00 м и површина 86 м², тако да припада типу средњих грађевина ове врсте. У унутрашњости је под од опеке, а таваница од шашовца. Кров на две воде, висине, 2,7 м, са стрехом без ублаженог пада, покривен је ситном шиндром, а првобитни покривач био је од храстове шиндре већих димензија, дужине око 1 м. Нови прекривач је постављен када је црква обнављана (1931). Испред олтара налази се необични камени свећњак. У олтару је камена часна трпеза, а на крову је гвоздени крст.²⁴

Орнаментика у дрвету је скромна, како у унутрашњости цркве, тако и на улазним вратима. Иконостас, дрвени, има низ занимљивих икона из прве половине XIX века. Несклад у вредности икона је због тога што нису од истог уметника и времена. Углавном су их сликали путујући зографи са југа, из Македоније. Антиминс (52 цм x 55 цм) потиче из 1832. године, на грчком језику са додатком на словенском о дану освећења и митрополиту Мелентију.²⁵

Дародавци су опремили стару цркву: јужним ђаконским вратима (1832. откупио Стефан Машић из Лозовика), северним ђаконским вратима (1832. Новак Гавриловић), царским дверима (1832. Стојадин Павловић и Илија Гавриловић из Лозовика), иконом Св. Ђорђа у реду престоних икона (1831. Јован Лазовић из Сараораца), иконом Св. Николе (Мата Ерић из Сараораца),

²² Гавриловић, 1930, стр. 19.

²³ Цуњак, 2004, Архитектура Лозовичке цркве.

²⁴ Исто.

²⁵ Митошевић, 1981, стр. 25–26.

иконом Јована Крститеља (1831. Ђура Кашиновић из Лозовика) итд.²⁶ Дакле, црква је опремана прве две године, 1831. и 1832.

Године 1833. за цркву-дрвнару купљена су два звона, веће за 1 обо гроша и 4 паре и мање за 657 гроша и 4 паре. Прво звоно су платили Лозовичани и Сараорчани, а за друго се претпоставља да је даровао кнез Милош. Звона су купљена у Сомбору.²⁷ Она су пренета на звоник нове цркве 1895. године, где су остала до аустроугарске окупације у Првом светском рату. Окупатори су поскидали звона и пренели у ливницу, где су их претопили у ратни материјал.²⁸

Попис цркава Београдске митрополије из 1836. године, поред осталих описује Лозовичку цркву, према постављеном упитнику.

Лежи изван села, у равници са јужне стране села (треба — са северне стране села); има просирану јорју; црква је саграђена од талји; налази се у добром стању; саграђена је 1831. године од лозовичке и сараорачке ојшћине; има јошредне ујвари, одећу и књије (јо један примерак и јо Јеванђеље, Ајостол, Службеник, Пеншкостар, велики Триод, јосћни Триод, недељни Осмоласник, Празнични минеј, Ојшћи минеј и мали Часловац); има малу кућу у јорји. Парохији ове цркве припадају два села, Лозовик и Сараорци. Помиње се и новопостављени тутор Јаков Зубајац из Лозовика,²⁹ родоначелник Јаковљевића.

Дакле, види се да је Лозовичка црква-дрвнара имала само једну парохију од два села (Лозовик и Сараорци), тј. једног свештеника, велику ангажованост мештана у изградњи и опремању своје догомоље. На службу су долазили и Милошевчани, иако су припадали даљој Крњевачкој цркви, као и Голобочани.

Свештеници су углавном уредно водили матичне књиге рођених, венчаних и умрлих од 1837. до 1947. године, тј. до њиховог преласка у општинско власништво, односно реско.

2. Први свештеници

Први свештеници Лозовичке цркве били су Алекса Станојевић (лозовички парох) и Трифун — Триша Симић (парох Сараораца и Голобока). Због недостатка историјских извора, нису познати ранији свештеници заједничке парохије за ова три села, који су служили током прве три деценије XIX века. Према *Лейойису црквене ојшћине јолобочке: У јрво време не зна се ко је дио свешћеник* (у Голобоку), *само се зна да су ишли* (Голобочани) *на дојомољу у Крњево и Лозовик. Доцније је дошао за свешћеника,*

²⁶ Павловић, стр. 292.

²⁷ Петровић, 1899, стр. 616–617.

²⁸ Митошевић, 1981, стр. 27.

²⁹ АС, ДС, II Б, ф I, br. 30/836.

око 1840. године, неки њој Триша (**Трифун Симић**). Он није оставио њогајке из којих би се могло видети одакле је дошао, јер књије није водио. Очито, голобочки свештеник — летописац, слабо обавештен, није знао да је Триша скраћено Трифуново име, нити његово презиме, ни да је службовао у Голобоку и Сараорцима. О. Трифун је рукоположен у свештеника у време буне против дахија у Крњеву од београдског митрополита Леонтија (1804).³⁰ Служио је у Лозовичкој цркви, по *Летџојису Цркве лозовичке*,³¹ од неколико година пре 1830. па до 1847. године, на великој парохији (Лозовик, Сараорци и Голобок). Према причању његових савременика, био је *добар и њодожан свешћеник*. После подизања Лозовичке цркве (1831) служио је у њој због краћег и бољег пута. У Лозовику је последњи пут поменут 1849. године, када је молио да се за свештеника постави ђакон Гавра Поповић (Гаврило Велимировић — Д. И), син лозовичког свештеника Алексе Велимировића.³² Потом је о. Трифун отишао у већу, азањску парохију, где је умро 2. децембра 1852. године.³³ Данас је његово потомство у Голобоку.

Доласком другог свештеника у Лозовик, о. **Алексе Станојевића**, подељена је велика парохија на две (10. април 1827). Рођен је у крајинском селу Сикол.³⁴ Рукоположен је у чин свештеника 26. фебруара 1822. године у Видину (данас бугарски град на обали Дунава) од архијереја Пајсија. Када је дошао у Лозовик и добио парохију, у чину јереја, имао је синђелију.³⁵ Датум доласка записао је у првој лозовичкој матичној књизи венчаних.³⁶ Први пут се јавља у Лозовику у писаним историјским изворима у Арачком тефтеру из 1831. године: *Јереј Алекса, О, 1, 35; њ. син Гаврило, 1*.³⁷ Дакле, јереј (свештеник) Алекса тада није био *њореска љава* (о), плаћао је харач (арач), а имао је 35 године живота. Његов син Гаврило, будући свештеник, био је једногодишња беба, дакле, рођен је 1830. године. Свештеник Алекса је од 1838. године користио још два презимена, Поповић и Велимировић. Презиме Поповић упућује нас на претпоставку да је Алексин отац, можда и деда, био свештеник, вероватно Велимир.

Алекса Велимировић пописан је са породицом у Лозовику у септембру 1863. године у државном Попису становника и имовине.

Бр. 1780. Парох лозовички Алекса Велимировић, 67 година сѣтар; син Гаврило, 34; сна Сѣтана 33; унуци Василије (12) и Александар (1); унуке Љубица (14), Милена (6) и Јелена (3). Нејокрејно имање: кућа с љлацем и

³⁰ АС, ДС, 196/837; *Летџојис црквене ојшћине љолобочке*.

³¹ *Летџојис Цркве лозовичке*, I, стр. 12 и 29.

³² АС, МБ, 259/849.

³³ Исто, 877/852.

³⁴ *Летџојис Цркве лозовичке*, I, стр. 29.

³⁵ АС, ДС, II, Бф I, 30/836.

³⁶ Историјски архив С. Паланка, МКВ Лозовик, XV.

³⁷ АС, ЗТ, 40. ролна, Арачки тефтер 1831, бр. 579, Лозовик (бр. домаћина 150).

зградама од $\frac{1}{2}$ дана (у вредности 800 дукаћа), кош с њлацем (200), њлац од $\frac{1}{2}$ дана са казаништем (20), 2 винограда са кућом и 1 дан шљивара (200), 1 дан винограда (21), 11 дана ораће земље (118), 3 $\frac{1}{2}$ дана косаће (60), 1 њлац $\frac{1}{2}$ дана (50) и $\frac{1}{2}$ дана забрана (15), свега 1 484 дукаћа цесарских (аустријских). Покрејна имовина са њриходом од њарохије износила је 50 њалира.³⁸

Према томе, свештеник Алекса био је један од најбогатијих људи у Лозовику, како по непокретном имању тако и по покретној имовини и парохиском приходу. Служио је до 1871. године, када је лозовичку парохиску преузео његов син **Гаврило Велимировић** (рођен 26. фебруара 1830. године, лозовички свештенослужитељ 1871–1881, умро 20. маја 1893. године).³⁹ Завршио је богословију у Београду. Пре добијања лозовичке парохиске био је члан Конзисторије београдске, потом је капеланисао (помагао) своме старом оцу. После десет година службовања у Лозовику напустио је свештеничку службу, правдајући се на своје домаће послове и велику парохиску. Умро је у Лозовику и сахрањен је близу јужног зида старе цркве.⁴⁰

У време службовања оца и сина Велимировића, голобочко-сараорачком парохиском службовали су Никола Веселиновић, Милош Влајковић, Никола Илић, Грујица Павловић, Данило Дрењаковић и Димитрије Вујковић.

Никола Веселиновић (рођен 1843), син Новака Веселина Распоповића из Лозовика, односно унук Илије Распоповића Аџије (Веселинов брат, ктитор цркве-дрвнаре, родоначелник Хаџића), завршио је богословију у Београду, потом, док је чекао парохиску, учитељовао је у Голобоку, затим капеланисао старом и болесном крњевачком свештенику Јовану С. Поповићу (1863 — август 1864).⁴¹ Затим је четири године службовао на сараорачко-голобочкој парохиски. Пошто је остао удов, отишао је у Русију, завршио Духовну академију и потом био вероучитељ и професор у Крагујевцу. Умро је у Лозовику 1876. године.⁴²

Милош Влајковић, после двогодишње службе на сараорачко-голобочкој парохиски, односно у Лозовичкој цркви, био је запошљен у Београдском духовном суду, све до одласка у пензију (1910).⁴³

Никола Илић је само четири године служио на истој парохиски, после Милошевог одласка. Потом је премештен у Страгаре.⁴⁴

³⁸ АС, МФ, Пописна књига, бр. 189, Лозовик, 1 780.

³⁹ Надгробни споменик на лозовичком црквеном гробљу.

⁴⁰ *Летњопис Цркве крњевске*, I, стр. 29.

⁴¹ АС, МБ, 1 351/1 865.

⁴² *Летњопис Цркве крњевске*, I, стр. 30, 43.

⁴³ Исто, стр. 43.

⁴⁴ Исто.

Грујицу Павловића, ранијег ритопечког свештеника, помиње Летопис црквене општине голобочке, као свештеника сараорачко-голобочког од 1884. године.⁴⁵ По Летопису Цркве лозовичке, он је после седмогодишње службе у Сараорцима и Голобоку, премештен у Костолац.⁴⁶

Данило Дрењаковић, Сараорчанин, дошао је на сараорачко-голобочку парохију као рукоположени клирик у презвитера (11. октобар 1852).⁴⁷ Становао је у Голобоку, где га је затекао Попис становника и пољопривреде из 1863. године. После седмогодишње службе у Лозовичкој цркви и у Сараорцима и Голобоку, отишао је у Лугавчину.⁴⁸

Голобочани нису имали своју цркву све до 1901. године. До тада су ишли у крњевачку и лозовичку догomoљу. Њихови свештеници су најпре чинодејствовали у старој Крњевачкој цркви, пошто је Лозовичка црква изграђена 1831. године.

После Дрењаковићевог одласка на лозовичку парохију, у септембру 1866. године, у Голобок је дошао нови свештеник, Азањац, **Лука Мајсторовић**. За разлику од три предходника, он је чинодејствовао и у Крњевачкој цркви. У Голобоку је остао до фебруара 1875. године, а на његово место је дошао новорукоположени богослов **Димитрије Вујковић**, дотадашњи азањски учитељ.⁴⁹ Он је обављао службу и у Крњеву све до доласка свештеника Јована Цветковића (1879).⁵⁰ Скупљеним прилозима, 1901. године подигао је цркву у Голобоку.⁵¹ Остао је у истом селу све до своје смрти, 4. фебруара 1913. године.⁵²

Павле Пантелић, рођен 21. децембра 1838. године у Лозовику,⁵³ био је први учитељ нове школске зграде у центру Крњева, пошто је пропала стара школа код цркве (1859–1863).⁵⁴ Остао је у Крњеву све до 5. децембра 1865. године. Повремено је живео и у Лозовику, у својој кући. Већ наредног дана прешао је у лозовичку основну школу, потом је служио у лозовичкој Цркви-дрвнари. Провео је у учитељству 13 година и 11 година у свештеничком чину. Умро је у Лозовику 3. маја 1882. године. Сахрањен је код цркве.⁵⁵

⁴⁵ *Хришћански весник*, 1884, стр. 320.

⁴⁶ Исто.

⁴⁷ АС, МБ, 622 и 686/1852.

⁴⁸ Џуњак и Милошевић, 1853, стр. 55–56; АС, МБ, 246/1853; *Летопис Цркве лозовичке*, стр. 43.

⁴⁹ *Летопис црквене општине голобочке*, I.

⁵⁰ *Летопис Цркве крњевске*, I, стр. 9 и 13.

⁵¹ *Летопис црквене општине голобочке*, I.

⁵² Надгробни споменици на голобочком гробљу.

⁵³ Надгробни споменик о. Павла.

⁵⁴ *Летопис Цркве крњевске*, I, стр. 9. и 13.

⁵⁵ Надгробни споменици на лозовичком црквеном гробљу.

После Пантелићеве смрти, у Лозовику је само неколико месеци служио свештеник **Алекса Ђурић**, који је исте године, по молби, отишао у братство манастира Драче, код Крагујевца.⁵⁶

Димитрије Поповић служио је као лозовички парох само две године, јер је 14. фебруара 1884. премештен у Кнежевац, код Београда.⁵⁷ После његовог одласка, основана је још једна лозовичка парохија, тако да су заједно служили у цркви свештеници Григорије и Светозар, а остала је и даље сараорачка парохија.

Григорије Петронијевић, рашки свештеник, 1882. године постављен је за пароху друге лозовичке парохије,⁵⁸ али је већ после две године отишао у Ужице.⁵⁹ Потом је служио свештенички пар најзаслужнији за подизање нове Лозовичке цркве, Светозар М. Поповић и Илија Николић.

3. Изградња нове цркве

Према подацима које је прикупио лозовички свештеник Милан Дрењаковић, нова црква је подигнута код старе цркве. Записао је следеће.

Почињање подизања нове цркве починуто је 1884. године... Те године, у мају, лозовички и сараорачки свештеници починули су почињање подизања нове цркве, пошто је стара била мала да прими народ из оба суседна села. Народ је ово прихватио и изабрао своје попомоћнике... из Лозовика: Светозара М. Поповића (парох лозовички), Милу Машића (земљорадник), Јована Хацића (унук Илије Раскојовића Аџије, земљорадник) и Јеремију Радивојевића (земљорадник), а из Сараорача Грују Павловића (парох сараорачки) и Бојдана Милановића (пировац).⁶⁰

Ову иницијативу треба повезати са каноничком посетом Архиепископа београдског и Митрополита српског г. Теодосија старој Лозовичкој цркви (1884), на путовању и обиласку цркава смедеревског округа (Смедерево, Осипаоница, Паланка, Крњево, Лозовик, Милошевац, Велико Орашје, Велика Плана (Покајница), Копорин, Стари Аџидеговац, Ракинац и Марковац), у друштву са начелником смедеревског округа Јованом Бадемлићем.⁶¹ Вероватно су се тада договорили не само о подизању нове цркве у Лозовику, већ и у Великом Орашју (подигнута 1890. године; посвећена римској Светој Петки), Старом Аџидеговцу (данашње Старо Село; црква у завршној изградњи), итд.

⁵⁶ Хришћански весник, 1882, стр. 448.

⁵⁷ Летопис Цркве лозовичке, I, стр. 43.

⁵⁸ Хришћански весник, 1882, стр. 639.

⁵⁹ Летопис Цркве лозовичке, I, стр. 44.

⁶⁰ Летопис Цркве лозовичке, I, стр. 70.

⁶¹ АС, Министарство црквених дела, 1 422/1884. г.

Потом су припреме текле веома споро, најпре по питању предрачуна за изградњу нове цркве. Прво је план цркве дат путем јавне лицитације на израду разним предузимачима за суму 14 500 динара, затим је 27. августа 1885. године протојереј Алекса Ивић, председник Конзисторије београдске, послао предрачун министру просвете и црквених дела Стевану Д. Поповићу.⁶² Прота Алекса је тек после две године, 18. августа, поново писао министру истога ресора, овога пута Алимпију Васиљевићу, молећи га да по приложеном предрачуну, који ревизионо прегледан и одобрен, изузме 41 800 динара из капитала Лозовичке цркве, *који се налази на руковању код Управе фондова, којом би се сумом имало илаштити ирађење цркве*.⁶³

Након прихватања плана и предрачуна, лозовичка и сараорачка општина морале су да их плате 194 динара и 36 паре Емануелу Сандеру, инжењеру крагујевачког округа, иако он, наводно, није могао да их копира, тј. исти план и предрачун Рачанске цркве, па је *морао сачинити нови план и ипрегачун* (12. октобар 1887).⁶⁴ Пуномоћници за градњу нове цркве (Богдан Милановић из Сараораца, л. свештеник Светозар М. Поповић, председник суда лозовичке општине Л. Станисављевић и кметови Лука Ђокић и Лука Девић) успели су да министар одобри план Рачанске цркве (19. новембар 1888).⁶⁵ Тек у јуну 1890. године одобрено је зидање цркве Светих апостола Петра и Павла. После лицитације, зидање је поверено Ђорђу Димитријевићу, трговцу из Пожаревца, за суму од 60 000 динара.⁶⁶

Камен темељац положен је 20. јула 1890. године, у присуству окружног, смедеревског протe Јосифа Марковића. Мајстори и уметници били су из Београда: столар Ђорђе (радио на темплу), позлатар и молер Никола Христић, каменорезац Тонито Францишки (урадио престо и крстионицу) и грађевинар Анђелко Одорико.⁶⁷

Делимично је промењен састав Одбора за изградњу цркве. Тада су председници били свештеници: Груја Павловић (сараорачки), потом Милован Митић (сараорачки; и деловођа), Светозар Поповић (лозовички) и Илија Николић (лозовички). Други деловођа био је Лазар Пантелић, лозовички учитељ. Остали чланови били су Мита Машић (главни благајник), Андреја Пешић, Кузман Стаменковић, Павле Јанковић, Ђураћ — Ђука Хаџић, Милан Лазић, Живојин Николић, Милован Митић и Танасије Милановић. Тудори цркве били су из Лозовика и Сараораца, Станоје Туфегџић и Станоје Л. Манић.⁶⁸

⁶² АС, МПс, ц, ф. VI, р. 1/1885.

⁶³ Исто, р. 222/1887.

⁶⁴ Исто, ф. I, р. 31/1888.

⁶⁵ Исто, ф. II, р. 205/1889.

⁶⁶ *Лашојис Цркве лозовичке*, I, стр. 70.

⁶⁷ Исто, стр. 71.

⁶⁸ Исто, стр. 93.

Главни приложници нове цркве били су: Сава Грујић (генерал из Београда; поклоніо сребрно кандило у вредности 200 динара), Стеван Николић (Карабаш, трговац из Лозовика; велики полилеј, 250 динара), Гаврило Велимировић (бивши лозовички свештеник; престони крст, 200 динара), Жика Д. Стефановић (земљорадник; мали полилеј, 2 чирака и 2 кандила, све у вредности 300 динара), Милисав Николић (мали барјак, 200 динара) и Жика С. Јевтић (мали барјак, 120 динара).⁶⁹

Црква је потпуно завршена 1895. године и на Петровдан је освећена од Митрополита српског Михаила, уз асистенцију проте Васе Милића (председник Духовног суда у Београду), смедеревског проте Јосифа Марковића, пожаревачког проте Живка Ивковића, Ранка Лукића (члан Духовног суда у Београду), београдског свештеника Николе Стефановића, осипаоничког Михаила Ивановића, азањског Михаила Мајсторовића, лозовичког Лазара Пантелића, у присуству лозовичких свештенослужитеља (Светозар Поповић и Илија Николић) и сараорачког Милована Митића, председника сеоских општина, лозовичке Милана Д. Манојловића и сараорачке Јована Вићентијевића и многобројних верника.⁷⁰

Обе цркве се налазе у пространој порти, на површини од 1 ха и 64 ара. Касније је она проширена на 4 ха и 57,5 ари, све у власништву Српске православне општине у Лозовику. Црквени забран је под гором.

Спорна је година завршетка грађевинских радова на цркви. Код улаза, чим се прекорачи праг, доле, на патосу од црвеног мермера урезана је година подизања храма 1893.

Други податак је изнад улазних врата, на натпису на мермерној плочи:

*Ойшійина лозовичко-сараорачка⁷¹
йодиіла овај храм
за владавине своіа краља Александра I
и Мишройолиіа Михаила
1894. і.*

Вероватно су 1895. године завршени сви унутрашњи радови, пред њено освећење. Надављене су и ствари, које су недостајале: покривачи на престолу, проскомидији и налоњи.⁷²

⁶⁹ Исто.

⁷⁰ *Лейойис Цркве лозовичке*, I, стр. 71.

⁷¹ Мисли се на црквену општину.

⁷² АС, МПс –ц, ф. II, р. 109/1880.

Нова црква Св. Петра и Павла, смештена поред старе цркве-дрвнаре, у северном насељеном делу села (Клење), у класичном духу, има димензије 28,21м x 12,00м. Висина цркве износи 33м, а са звоником око 40м.⁷³ Њена основа је једнобродна са великом полукружном апсидом на источној страни, полукружним певницама и високим барокним звоником на западу. Подељена је на апсиду, наос и припрату, изнад које је галерија. Зидови су обојени окер и теракота бојом. Кров је покривен бибер црепом и лимом. Има по три прозора на северној и јужној страни. Троја храстова врата налазе се на западу, северу и југу.

Црква у унутрашњости има **живопис**, раније само делимично, на део простора свода испред иконостаса. Од 1991. године почело је живописање читаве њене унутрашњости, под литургијским надзором епископа браничевског г. Игнатија, по идеји проте Новице Манојловића и радом професора и академског сликара Зорана Гребенаревића. Живопис је освећен на Петровдан наредне године. Свету архијерејску литургију су служили архијерејски намесници Душан Симин (великоплански), др Радомир Милошевић (подунавски) и Драгољуб Дончић (ресавски) и свештенослужитељи Лозовичке цркве: Новица Манојловић (парох I лозовички), Ђорђе Кнежевић (II лозовички) и Блажа Ивковић (парох сараорачки).⁷⁴

Нова црква је генерално поправљена 1973. године,⁷⁵ потом 1986. године (обијена стара фасада, урађена нова, постављен нови под и кров прекривен бакром), затим 2004. комплетиран је црквени кров итд., уз залагање Регионалног завода за заштиту споменика културе из Смедерева.⁷⁶ Године 2014. умирена су звона и реновиран механизам, замењене бандере, реновирана и појачана струја, уведена је индустријска кутија са прикључцима и осигурачима (2014). Завршен је летњиковач са клупама и столовима и у њему осветљење. Реновирано је дворишно осветљење после налета града. Године 2017. замењени су дрвени прозори са алуминијским оквирима и трослојним стаклом пуњеним аргеном. Током три године, од 2016. до 2018. године реновиран је парохијски дом (купатило, кров и парно грејање). Године 2018. реновирана је кухиња са салом. Све је ово урађено захваљујући приложницима који помажу своју цркву (Аца Радић, Жељко Матковић и други).⁷⁷

⁷³ *Лейтмотив Лозовичке цркве*, I, стр. 28.

⁷⁴ Казивања свештеника Илије и Андреје Поповића; *Лейтмотив Цркве лозовичке*, II, 2000.

⁷⁵ Исти летопис, I, стр. 98.

⁷⁶ Казивање истих свештеника.

⁷⁷ Казивања истих лозовичких свештеника.

После рушења дотрајалих парохијских кућа, 1956. године подигнут је парохијски дом за два свештеника, са седам одељења, који је освештан после две године, на Петровдан.⁷⁸

Од 1962. до 1966. године подигнуте су веће зграде, међу њима летња кухиња са три одељења.⁷⁹ Потом је уведена струја у новој цркви (1969),⁸⁰ подигнут нови црквени дом (1983) и освештан од стране изасланика епископа браничевског Хризостома, протојереја-ставрофора Душана Митосевића, тадашњег архијерејског намесника подунавског.⁸¹

Ранија бетонска ограда целокупне порте замењена је зиданом, залагањем свештеника Боже Недељковића и захваљујући приложницима, међу њима Брани Пантићу. Црква-дрвнара реновирана је за месец дана, од 21. маја до 10. јуна 2003. године.⁸²

4. Иконостас

После завршетка зидарских радова на новој цркви за мање од две и по године, 28. новембра 1892. године, председник Црквеног одбора лозовичко-сараорачке цркве, лозовички свештеник Светозар М. Поповић потписао је уговор о живопису на иконостасу *масном бојом на џлајну* са познатим српским сликаром Стевом Тодоровићем (1832. Нови Сад — 1925. Београд).⁸³ Слика се обавезао да наслика 24 иконе на иконостасу и то следеће.

І - На џрећем кајџу: 1. Крстача са расцјећем, 2. Бојородица, 3. Јован Бојослов, 4. Пророк Илија, 5. Мојсеј, 6. у џрокујџу Дух свейџи;

На друјом кајџу, на Царским дверима: 7. Васкрсење Сјасиџеља (у средини), 8. Рождесџво Хрисџово, 9. Срејџење, 10. Ваведенење, 11. Вазнесење, 12. Силазак Свейџој духа, 13. Бојојављење;

На џрвом кајџу: 14. Врх царских двери, 15. и 16. Блајовесџи, 17. икона Сјасиџеља, 18. Бојородица са Исусом, 19. врх јужних врајџа, 20. Мајка Анђелина — врх северних врајџа, 21. Св. Пејџар и Павле, 22. Јован Крстџиџељ, 23. на јужним врајџима Св. Сџеван Архиђакон, 24. на северним врајџима Арханђел Михаило, 25. на дну иконосџаса Мајџеј Еванјелисџа, 26. Св. Марко, 27. Св. Лука и 28. Св. Јован.

Иконе на столовима краљевом, владичином и краљичином: Немања (29), Св. Сава (30) и Богородица са Исусом (31).

⁷⁸ Исти летопис, I, стр. 37.

⁷⁹ Исто.

⁸⁰ Исто, I, стр. 97.

⁸¹ Исто, II, 1983. г.

⁸² Исто, 2003. г.

⁸³ АС, МПс — ц, ф. Vр 39/1896.

За овај њосао условљена је цена у 8 500 динара.

Стеван Тодоровић обавезује се да уради све иконе у духу њавославља и њо законима уметњосћии извршићии.

Цео овај њосао обавезујем се свршићии до 15. јуна 1893. њодине и ойићии-ни њредайи како би се црква о Пећирову дану освешћайи моїла.

Ойићиина се обавезује да од дана одобрења надзорне власћии ња за 20 дана њоложи 2 000 динара, а остћайтак њоїођене суме њо свршећику целої рада и када ња комисија њреїледа и ододри, исћлаћии 6 500 динара.

Сликар се обавезује однећии и намесћиићии на иконосћас целокућуну израду живоїћойиса.

28. новембар 1892. њодине Председник Црквеної одбора лоз.-сар. Цркве У Беоїраду Свећозар М. Поћовић, свешћеник,

Милан Лазић, їавни блаїајник,

Мића Машић,

*Сћеван Тодоровић — њрофесор и сликар*⁸⁴

Према првом извештају Комисије за преглед живописног иконостаса од 12. јула 1893. године, нису биле завршене само две иконе по уговору (Силазак св. духа и Распеће Христово). Она је на другом прегледу, 26. септембра исте године утврдила да су завршене све иконе и одлучила да црквени одбор исплати сликару Тодоровићу целокупну суму (8 500 динара).

Међутим, већ после неколико година многе иконе су пропале, иако је Степа Тодоровић усмено гарантовао њихову дуготрајност. Није дошао да их поправи ни после седам година. Због тога је свештеник Светозар М. Поповић, вршилац дужности намесника среза орашког 8. августа 1902. године писао из Лозовика министру просвете и црквених послова Драгутину Стаменковићу молећи га да пошаље нову комисију да прегледа иконе и да поправка падне на терет овог сликара.⁸⁵ Комисија Духовног суда Епархије београдске прегледала је иконостас и известила министра да су иконе примљене исправне и непознат је разлог њиховог пуцања.⁸⁶

Неколико икона су потамнеле и испуцале услед употребе асфалта. Слично је било у Старом Ацидеговцу (Старо Село) на иконама на иконостасу које је осликао чувени Ђорђе Крстић. Угледни сликар Стеван Тодоровић подржан, од министра и Духовног суда, није поправљао иконе мада је био одговоран, тако да су оне већином и данас оштећене.

Поменути уговор потписао је Степа Тодоровић као аутор, а у документима се не помињу други сликари, мада су на сликама иницијали и других аутора. Према Летопису Цркве крњевске, иконе су радили, поред Стеве

⁸⁴ Исто.

⁸⁵ АС, МПС-ц, ф. V, р 65/1902.

⁸⁶ Исто.

Тодоровића и Живко Југовић, Петар Раносовић, Ђорђе Миловановић и Ђорђе Крстић.⁸⁷ Можемо претпоставити да је Стева Тодоровић носилац посла, тј. да је ангажовао много млађе колеге, и по 20 до 25 година, као помоћнике. О томе је писао Миодраг Јовановић: *Доскорашњи љути не-йријашељи нашли су се 1893. године окуљени на заједничком задатку да осликају иконостас за цркву у Лозовику. Предвођени йредузимљивим Стиваном Тодоровићем, као аутори икона йојавили су се још Ђорђе Крстић, Живко Југович, Петар Раносовић Ранос, Ђока Миловановић и Димитрије Андрејевић. Никако не йреба изйудити из вида чињеницу да су се у лозовичком йиму сликара сакуйили све сами „минхенци“, сйуденити минхенске Академије, рачунајући йу и Тодоровића који је доравио у Минхену још йочейком шесте деценије XIX века... Иконе су йошамнеле и на-йрижене йтехнолошким йосйуиком уношења бишумена и „бајнишварца“.*⁸⁸

Поред икона на иконостасу, Лозовичка црква има неколико покретних икона, међу њима иконе Свете Богородице, Исуса Христа, Три јерарха, светих Петра и Павла и Св. Алимпија Столника. Она поседује и двадесетак старих црквених књига, међу њима најстарије из XVIII века: Молитвеник из 1771. године, Ирмологион (1791), Пентикостар (1795) и Триод посни (1798), књиге штампане у Москви.

5. Лозовичке парохије

Током XIX века у организационо-црквеном погледу, Лозовичка црква је припадала подунавском намесништву, тј. смедеревском протопрезвитерату, па и после оснивања великоорашког среза (1867). Тек 1905. године овај протопрезвитерат добија великоорашко (орашко) намесништво, а задржао је подунавско и јасеничко. Лозовик и остала села орашког среза улазе у ново намесништво.

Трећег септембра 1921. године, по одлуци Светог архијерејског сабора у Београду, установљена је Браничевска епархија са седиштем у Пожаревцу.⁸⁹ После 12 година овој епархији је припојено непотпуно Смедеревско протопрезвитерство, тј. смедеревски и великоорашки срез, без јасеничког. Тада, 1932. године, великоорашко намесништво имало је десет црквених општина, међу њима лозовичко-сараорачку са четири парохије (сараорачку и три лозовичке).⁹⁰

После укидања Среза поморавског (1955) наступиле су промене и у црквеној организацији. Решењем епископа Хризостома, у мају 1958. године укинута је великоорашко намесништво и његов већи део, северни

⁸⁷ *Лейопис Цркве лозовичке*, I, стр. 28.

⁸⁸ Јовановић, 2007, стр. 133.

⁸⁹ *Српска йравославна Епархија браничевска, Шематизам*, 2003, стр. 50.

⁹⁰ *Браничевски весник*, бр. 1, 1932–1933, стр. 17.

припојен је подунавском намесништву (седиште у Смедереву), а мањи, јужни део ресавском (седиште у Свилајнцу). Подунавском намесништву припале су обе лозовичке парохије, прва (Лозовик) са 970 домова и друга (део Лозовика и Сараорци) са 1000 домова. Оба свештеника служила су у новој, зиданој цркви, а зими повремено и у цркви-дрвнари.⁹¹

Данашње Архијерејско намесништво великопланско покрива простор целе општине Велика Плана и село Малу Плану, али без Сараораца. Лозовичка црква и њени свештеници имају две парохије, пошто се осамосталила сараорачка парохија, после изградње њене цркве. Прва лозовичка парохија има свештеника о. Илију Поповића (430 кућа), а друга о. Андрију Поповића (460 кућа), рођену браћу. Дакле, они имају много мање домова православних верника него у протеклим деценијама. Године 2018. они су обавили само 37 крштења, 5 венчања, а шак 90 опела,⁹² што показује на нагло опадање становника Лозовика, једног од највећих српских села.

Данас се у порти Лозовичке цркве, поред две цркве, налазе два свештеничка стана и сала са кухињом.

Све до ступања на снагу Устава СПЦ (1931) црквеном имовином су управљали свештеници и црквени тутори, који су се смењивали. Због непотпуне архивске грађе наводимо само неколико татора: Станоје Туфекчић из Лозовика и Станоје М. Матић из Сараораца (1895), Василије Стаменковић, Димитрије Николић, Чедомир Тезић, Мирко Хаџић и Владислав Перић.⁹³ Средином 1932. године извршен је избор првих чланова црквене општине, коју је најпре представљало Привремено поверенство. Њени председници били су Живота Костић, Александар Т. Јаковљевић, Милан Шајковић, Драгољуб С. Поповић и Радослав М. Петковић.⁹⁴

Године 2018. црквена општина имала је следећи састав: председник о. Андрија Поповић, секретар о. Илија Поповић (и старешина обе цркве, тј. црквене општине), благајник Драган Чолаковић, остали чланови: Милорад Живојиновић, Момчило Станимира Хаџић, Горан Нешић, Мирослав Вучковић и Божидар Шајковић.⁹⁵

*

Села Лозовик и Сараорци имају посебне заветине, сеоске славе. У те дане, све до 1948. године ношена је пољска литија. Оба лозовичка свештеника су обновила литију 2010. године, али се временом одустало. Осим Петровдана, црквене славе, као заветина слави се и летњи Свети Никола

⁹¹ *Шемаџизам Епархије браничевске*, 1972.

⁹² Казивање свештеника о. Андрије Поповића.

⁹³ Митошевић, *Лозовичке парохије*, стр. 4.

⁹⁴ Исто.

⁹⁵ Казивање о. Андрије Поповића.

(Пренос моштију Светог Николе у Бари 22. маја). У Сараорцима се славила иста црквена заветина. Раније је сабор одржаван у порти, а касније је премештен на спортско игралиште.

6. Гробља

У Лозовику постоје три гробља: црквено, српско (ћупезанско) и влашко. На црквеном, у порти цркве-дрвнаре, у почетку су сахрањивани само свештеници обе цркве, главни ктитор Илија Распоповић Аџија и његови потомци Хаџићи, неколико учитеља, а касније и богати трговци и механџије, председници општине, Јаковљевићи, Шајковићи, неколико Манојловића и чланова фамилија из Црквене мале. Ово гробље је под управом црквене општине.

Ћупезанско гробље, названо по ћупезанским фамилијама, највеће у Лозовику, заједничко је за све лозовичке фамилије, па и за оне чији се покојници сахрањују на црквеном гробљу (Хаџићи, Шајковићи, Јаковљевићи и други).

Сматра се да је влашко гробље најстарије. Названо је по влашким до-сељеницима и источне Србије, мада се сахрањују покојници и из рубних делова црквене и дугарске мале, а у новије време оно је ново гробље за цео Лозовик.

Ћупезанско и влашко гробље налазе се под надзором и управом месне заједнице. Све три гробља су уредна, а ћупезанско и црквено су ограђена.

7. Свештеници нове цркве

Светозар М. Поповић, протојереј (од 1921), рођен 1856. у Коларима, после завршене богословије учитељовао је у свом родном месту (1878–1884). Рукоположен (ркп.) је за ђакона 1883. и свештеника прве лозовичке парохије 1884. године. Помагао је подизање нове Лозовичке цркве. Био је и вршилац дужности намесника великоорашког намесништва (1903–1915). Умро је 1921. године у Лозовику и сахрањен је код цркве-дрвнаре.⁹⁶

Милован Митић, јереј, рођен 1867. у Арнаут Поповцу (данашњи Велики Поповац, код Пожаревца), ркп. 1890, сараорачки парох од 1892. до своје смрти 1932, служио је у обе лозовичке цркве. Сахрањен је код цркве-дрвнаре.⁹⁷

Илија Николић, јереј, рођен 1849. у Лозовику, лозовички учитељ (1876–1883), ркп. за свештеника 1883. и постављен на другу лозовичку парохију, где је остао све до своје смрти 1919. И он је сахрањен поред старе цркве. Сва три свештеника имала су велику улогу у подизању нове цркве.⁹⁸

⁹⁶ Ивановић, 2016, 175. Потпуније биографије налазе се у наведеном делу.

⁹⁷ Исто, стр. 65.

⁹⁸ Исто, стр. 94.

Нинко Седлар, јереј, рођен 1867. у Лици, ркп. 1898, свештеник II лозовичке парохије од 1920. годину и по дана, као пензионер живео је у Београду до своје смрти 1931. године.⁹⁹

Војислав Близнаковић, јереј, Кусачанин, на II лозовичкој парохији годину и по (1920–1921).¹⁰⁰

Данило Радовановић, протојереј, р. 1893. у Милошевцу, учио богословију у Русији и Београду, ркп. 1923, службовао је на I лозовичкој парохији од 1922. до 1926, потом у Пожаревцу и Београду.¹⁰¹

Душан Ф. Благојевић, протојереј, р. 1900. у Рачи (крагујевачкој), завршио богословију у С. Карловцима (1921), ркп. 1922, парох I лозовичке парохије од 1926. до 1929, умро је 1842. у Пожаревцу.¹⁰²

Милан Р. Бранковић, протојереј, р. 1878. у Великом Селу (пиротски округ), 1898. завршио богословију у Београду (1898), 1907. ркп. за свештеника, на I лозовичкој парохији од 1929. до 1950, умро је 1956. у Друговцу.¹⁰³

Бранко Цисарж, протојереј-ставрофор, р. 1908. у Јађурску, код Брна (Чешка), завршио је богословију у Сарајеву, потом Хусов богословски факултет и Православни богословски факултет у Београду. Ркп. је у С. Карловцима (1930), потом је постављен за капелана II лозовичке парохије. Исте године, после Нинкове смрти две године је службовао је на овој парохији. Пензионисан је као професор Богословије *Свјетли Сава* у Београду.¹⁰⁴

Душан Ђ. Николић, протојереј, р. 1906. у Пироту, завршио је богословију у С. Карловцима (1927) и Православни богословски факултет у Београду (1938). Ркп. 1931. Службовао је на II лозовичкој парохији од краја 1934. до 1938. Умро је 1958. као парох при Светосавској цркви.¹⁰⁵

Драгољуб С. Поповић, протојереј, р. 1912. у Голодоку, завршио је богословију у Битољу (1934). Службовао је на II лозовичкој парохији од 1938. до 1948. Био је и пожаревачки арх. намесник од 1963. до своје смрти 1972. г.¹⁰⁶

Стеван П. Стевановић, протојереј, р. 1891. у Великој Хочи, завршио је богословију у Скопљу и Богословско-учитељску школу у Призрену (1914). Ркп. 1923. Био је сараорачки свештеник од 1934. до 1942. Умро је 1971. у Пожаревцу.¹⁰⁷

⁹⁹ Исто, стр. 221.

¹⁰⁰ Исто, стр. 29–30.

¹⁰¹ Исто, стр. 202.

¹⁰² Ивановић, 2014, стр. 26.

¹⁰³ Исто, стр. 39.

¹⁰⁴ Ивановић, 2016, стр. 285.

¹⁰⁵ Исто, стр. 90–91.

¹⁰⁶ Исто, стр. 148.

¹⁰⁷ Исто, стр. 242–243.

Александар Макаренко, јереј, руски емигрант, р. у Опаринки (Донска област, Русија), завршио је Богословски факултет у Београду. Сараорачки свештеник за време немачке окупације (1943–1944).¹⁰⁸

Спиридон Маргетић, протојереј-ставрофор, р. 1879. у Бијелој, завршио је Православни богословски завод у Задру. Ркп. у Скрадину 1900. Последња његова парохија била је сараорачка (1946–1952).¹⁰⁹

Захарије Костић, јереј, р. 1906. у Големом Селу, код Врања, завршио богословију у С. Карловцима, ркп. 1928, служио је у Лозовику од 1950. до пензионисања 1957.¹¹⁰

Милан Дрењаковић, јереј, р. 1906. у Голобоку, завршио богословију у Призрену (1930) и рукоположен је наредне године. Службу је завршио на I лозовичкој парохији од 1957. до своје смрти у Лозовику 1966. године.¹¹¹

Радослав Петковић, протојереј, р. 1905. у Ћићевцу, завршио богословију у Битољу (1927), где је рукоположен (1932). Службовао је у Лозовику, на II парохији од 31. децембра 1948. до 1. марта 1962. године.¹¹²

Раде Муждека, протојереј, р. 1919. у Бузети (срез Глина, Хрватска), завршио је богословију у Сарајеву (1940) и Православни богословски факултет у Београду (1951). Био је лозовички парох од 1962. до одласка у Свилајнац 1985. године.¹¹³

Новица Манојловић, протојереј, родом Лозовичанин (1946), завршио богословију у Београду (1966), исте године је рукоположен за презвитера у Манасији. Службовао је на три парохије: првој лозовичкој (октобар 1966 — септембар 1983), четвртој пожаревачкој (до 31. децембра 1985), другој лозовичкој до пензионисања 2007. Умро је 2012. у родном селу. Сахрањен је на црквеном гробљу.¹¹⁴

Мирослав Лазић, протојереј, р. 1960. у Коларима, завршио богословију у Београду (1980), рукоположен 1983. и одмах је постављен за лозовичког првог пароха. У Лозовику је остао до 1. новембра 1994, пошто је премештен у Смедерево, где и данас служи.¹¹⁵

Ђорђе Кнежевић, протонамесник, пореклом из Велике Хоче, рођен 1969. у Призрену, завршио богословију у Крки, рукоположен је 1990. у Пожаревцу. На својој другој парохији, првој лозовичкој служио је непуне

¹⁰⁸ Исто, стр. 7.

¹⁰⁹ Ивановић, 2014, стр. 11–12.

¹¹⁰ Исто, стр. 166–167.

¹¹¹ Исто, стр. 84.

¹¹² Ивановић, 2016, стр. 123–124.

¹¹³ Исто, стр. 82.

¹¹⁴ Исто, стр. 11.

¹¹⁵ Ивановић, 2014, стр. 179.

четири (1994–1998), те је прешао на другу лозовичку. У августу 2001. добио је канонски отпуст за далматинску епархију (имотска парохија).¹¹⁶

Блажа Ивковић, протојереј, рођен 1962. у Забреги, завршио богословију (4 р. у Београду и 5. р. у Крки), рукоположен је 1984. Након службовања у Лучици, Осипаоници и Скобаљу, после оснивања треће парохије у Лозовику, о. Блажи је поверена сараорачка парохија (1998). Већ следеће године, 14. априла, примио је старешинство Лозовичке цркве. Заједно са парохијанима подигао је цркву у Сараорцима (2001). Данас служи у Близнаку (арх. намесништво млавско).¹¹⁷

Хаџи Божидар Недељковић, протојереј-ставрофор, рођен 1960. у селу Русце, код Врања, завршио је богословију 1979. у Призрену. После рукоположења (1981), најпре је служио у Нишкој епархији. Од 2001. био је лозовички парох на другој парохији, до одласка у Смедерево (2005). Данас је на четвртој смедеревској парохији.¹¹⁸

Горан Пантић, протојереј, рођен 1975. у Смедереву, завршио је петогодишњу богословију у Призрену (1995). Потом је студирао на Богословском институту у Београду. Рукоположен је у чин презвитера 2002. Парохијску службу обављао је на три парохије: кобиљско-манастиричкој, другој лозовичкој (3. јун 2005 — новембар 2011) и лучичко-пруговској (и данас). На све три парохије истакао се градитељском делатношћу.¹¹⁹

Мирко Видачак, протојереј, рођен 1960. у Зеници (Б и Х), завршио је Призренску богословију и Богословски факултет (2002). После службовања у Босни и Херцеговини, Креждинцу и Великој Плани, пресељен је у Лозовик, на прву лозовичку парохију (1. јануар 2007), потом 3. марта 2008. у Београд, на другу парохију при Цркви Св. кнеза Лазара.¹²⁰

Поповић Живанка Илија, јереј, рођен 1977. у Нишу, завршио је богословију и Богословски факултет у Београду. Рукоположен је у марту 2008. Ступио је у службу већ 1. априла исте године у Лозовику, на првој парохији, на којој се и данас налази. Заједно са сапаросима и народом извео је значајне грађевинске радове.¹²¹

Петковић Владан, протојереј, пореклом из Малог Орашја, рођен 1972. у Пожаревцу, завршио је петоразредну богословију у С. Карловцима (1992). Рукоположен је 2000. у Пожаревцу. Службовао је у селу Рибаре,

¹¹⁶ Исто, стр. 161.

¹¹⁷ Исто, стр. 110.

¹¹⁸ Ивановић, 2016, стр. 83.

¹¹⁹ Исто, стр. 116–117.

¹²⁰ Ивановић, 2014, стр. 51.

¹²¹ Ивановић, 2016, стр. 153.

на топоничкој и другој лозовичкој парохији (1. новембар 2011 — фебруар 2016), до преласка на четврту великопланску парохију.¹²²

Поповић Живанка Андрија, јереј, рођен 1979. у Нишу, завршио је богословију (1999) и Православни богословски факултет у Београду (2008). Рукоположен је 2016, а другу лозовичку парохију примио је 2. априла исте године. Раније је предавао веронауку у смедеревској Техничкој школи (9 година) и Вранову једну школску годину.¹²³

Лозовичка црква има свог црквењака, теолога Јарослава Милишића.

*

У непуна два последња века Лозовик је имао четрдесетак свештеника, увек угледних у народу, који су оставили велики црквени траг. Иако село није дало монахе и монахиње, оно је изнедрило десетак свештеника који су углавном служили у свом селу (већ поменути Павле Пантелић, Илија Николић, Новица Манојловић и Никола Веселиновић) и на другим парохијама (5).

Драган Терзић, протојереј-ставрофор, родом из старе лозовичке фамилије, рођен је 2. априла 1944. у Лозовику. После основне школе, завршио је петоразредну богословију „Св. Сава“ у Београду,¹²⁴ Православни богословски факултет и професорски испит у истом граду. Епископ браничевски Хризостом рукоположио га је 3. октобра 1971. у чин ђакона, а наредног дана у чин свештеника у манастиру Манасији.¹²⁵ Службовао је на парохији првој кучевској. После добијеног канонског отпуста, 18. августа 1978. премештен је по молби за пароха маглајског, у Епархији зворничко-тузланској.¹²⁶ После службовања у Маглају (1978–1983) и Добоју (1983–1992; истовремено архијерејски намесник добојски и судија Црквеног суда), прешао је у Београд и тамо радио као главни и одговорни уредник листа *Православље* (до 1994), потом служио у Цркви Св. Ђорђа на Бановом брду (до 2000) и до одласка у пензију као старешина Цркве Св. архангела Гаврила на Дедињу (2012). Истовремено био је и члан Патријаршијског одбора и као члан СПЦ ишао на двадесетак међуверских скупова у иностранству. Данас живи на Новом Београд и често долази у свој Лозовик.¹²⁷

Никола Манојловић, јереј, родом из Лозовика, рођен је 1967. у Смедереву од оца свештеника Новице и мајке Десанке. Успешно је учио петогодишњу богословију у Београду и Призрену. Рукоположен је за ђакона и

¹²² Исто, стр. 120.

¹²³ Исто, стр. 139.

¹²⁴ *Досијеи*, стр. 231; *Гласник СПЦ* 3–4/1965, стр. 118 и 2/1974, стр. 30.

¹²⁵ *Гласник СПЦ*, 6/1972, стр. 6.

¹²⁶ *Досијеи*, стр. 231; *Гласник СПЦ*, 1/1979, стр. 7.

¹²⁷ Казивање о. Драгана Терзића.

свештеника у пожаревачкој Саборној цркви 1996. Службовао је у Лазници (до 1. јула 2000), Деспотовцу (до 1. марта 2004) и Дубравици (и данас). Раније је предавао веронауку у Деспотовцу, Забели (и посећивао зетворенике), Дубравици и Батовцу.¹²⁸

Ненад Манојловић, јереј, син лозовичког свештеника Новице, рођен је 1969. у Смедереву. Осмогодишњу школу је завршио у Лозовику потом петоразредну Богословију *Свјетлој Саве* у Београду (1989). После рукоположења у чин свештеника (1992), служио је на својој првој парохији, мишљеновачкој и истовремено опслуживао парохију туријску. Он је од 1. новембра 1998. парох липски.¹²⁹

Далибор Петровић, јереј, из Лозовика, рођен 1980. у Смедереву, завршио је петоразредну богословију у С. Карловцима (1999). Рукоположен је у чин свештеника 2002. Службовао је на неколико парохија: лазничкој, велико-поповачкој, крњевачкој и кобиљској (и данас).¹³⁰

Бранко Чолаковић, јереј, из Лозовика, рођен је 1984. у С. Паланци. После основне школе, завршио је богословију у С. Карловцима (2002). Рукоположен је за ђакона и свештеника 2005. и исте године постављен је за пароха у Влаолу. Његова друга парохија била је Кобиље (од 2008). Потом, 2014. премештен је у Велики Поповац, где се и данас налази.¹³¹

*

У Лозовику није заживео богомољачки покрет (Народна хришћанска заједница), као ни у већини места на простору данашње Општине Велика Плана. Једино су била активна богомољачка братства у Крњеву и Великом Орашју. Ипак, народ је религиозан *на свој начин*. Миљивој Гавриловић, школски надзорник великоорашког среза, 1930. записао је: *Пријатно је, чак врло пријатно, да се чује како овде (у Лозовику) о слави сваки домаћин одржи своје чинодејство, зајочињући: „Треба да се помолимо Господу Боју и светом (наводи свеца своје крсне славе), ња зајим изређа све жеље „за добро дома и дерићета“, што на крају чини један леп утисак скромних жеља.*¹³²

Готово увек су лозовичке цркве добро посећене, нарочито недељом и у време великих празника. Нарочито су били активни Александар Скокић (1895–1960; дугогодишњи благајник и његов син Божидар (1921–2000), Александар Јовановић, Милан Манојловић, Живота Шајковић, Михаило Јордански, Ђурђе Рајић, Милан Ђурчић, деда Зарија и други. Мештани,

¹²⁸ Ивановић, 2016, стр. 10–11.

¹²⁹ Исто, стр. 10.

¹³⁰ Исто, стр. 126.

¹³¹ Исто, стр. 288.

¹³² Гавриловић, 1930, стр. 19.

захваљујући добрим свештенослужитељима, дају велике прилоге и донације, тако да су омогућили реновирања цркава, сале и других објеката.

Сараорци су се издвојили из заједничке црквене општине са Лозови-ком, после изградње своје Цркве Преноса моштију Светог оца Николаја Мирликијског Чудотворца (2001). Први председник сараорачке црквене општине био је тадашњи протонамесник Блажа Ивковић (данашњи бли-значки парох), чијим је трудом изграђена нова црква. Тада је сараорач-ка парохија премештена у друго, суседно намесништво подунавско, тј. у смедеревску општину.

Извори

- Браничевски весник*, (1932–1933). бр. 1.
Гласник СПЦ (1965). 3–4.
Гласник СПЦ (1974). 2.
Гласник СПЦ (1972). 6.
Лейшойис цркве и њарохије у Великом Орашју.
Лейшойис цркве крњевске, I.
Лейшойис Цркве лозовичке, II (2000).
Хришћански весник. (1882).

Литература

- Витковић, Г. (1884). Извештај Максима Ратковића, егзарха београдског митрополита 1733. године. *Гласник СУД*, књ. 56.
 Гавриловић, М. (1930). *Смедеревско њоморавље, Црће и ойиси*. Н. Сад.
 Зиројевић, О. (1970). Цариградски друм од Београда до Софије: 1459–1683. *Зборник историјског музеја Србије*, 7, 3–196.
 Ивановић, Д. (2014). *Свешћенослужитељи Браничевске епархије: А–Љ*. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије браничевске
 Ивановић, Д. (2016). *Свешћенослужитељи Браничевске епархије: М–Ш*. Пожаревац: Одбор за просвету и културу Епархије браничевске
 Јовановић, М. (2007). *Српско црквено љрадишељство и сликарство новијеј доба*. Београд: Завод за уџбенике.
 Касалица В. (1989). *Цркве дрвнаре у Доњем Поморављу*. Велика Плана: Масука.
 Михаило, Митрополит (1874). *Православна србска црква у Књажесћву Срдији*. Београд.

- Митошевић, Д. (1981). *Цркве дрвнаре у Смедеревском поморављу*. Смедерево. Митошевић, Д. *Лозовичке парохије*.
- Новаковић, С. (1908). Охридска архиепископија у почетку XI века. *Глас СКА*, 76.
- Петковић, В. (1922). *Манастир Раваница*. Београд.
- Пецињачки, С. (1968). Попис таксила венчаних у Београдској митрополији 1724. године. *Годишњак прада*, 15.
- Православна српска црква у Краљевини Србији*. (1895). Београд.
- Павловић, Л. *Школство у смедеревском крају*.
- Перић, Б. (1986). *Моравска свитања*. В. Плана.
- Перуничкић, Б. (1977). *Насеље и прада Смедерево*. Смедерево.
- Петковић, В. (1922). *Манастир Раваница*. Београд.
- Петровић, М. (1899). *Финансије и установе обновљене Србије до 1842*. Београд.
- Пецињачки, С. (1968). Попис таксила венчаних у Београдској митрополији 1724. године. *Годишњак прада Београда*, 15.
- Руварац, Д. (1905). Митрополија београдска око 1735. г., СКА. *Сјоменик*, 42, 37.
- Слијепчевић, Ђ. (1966). *Историја српске православне цркве*, II. *Српска православна Епархија браничевска, Шемањизам* (2003). Пожаревац.
- Џуњак, М. (2004). *Први дани Првој српској усјанка и цркве дрвнаре у Поморављу*. Смедерево: Лугано.
- Џуњак и Милошевић (1853). *Црква Вазнесења Исуса Христја у Голобоку*. АС, МБ, 246/1853.
- Шемањизам Епархије браничевске* (1972). Пожаревац.

Слика 1: Иконосїас цркве дрвнаре

Слика 2: Нова црква

Слика 3: Црква дрвнара

Слика 4: Иконостас нове цркве

Слика 5: Проїа Новица Манојловић

Слика 6: Сїоменик Илије Расїойовића Аџије

Darko Ivanović

National Library "Radoje Domanović", Velika Plana

The Churches of Lozovik

The work displays the church life of the citizens of Lozovik in the last three centuries, namely their two churches (log cabin church and the built one), priests, their successes and problems. The renovated old church is considered to be among the most beautiful log cabin churches in Serbia. The new church, however, has an iconostasis of great value, as well as Steva Todorović's icons and other well-known painters. Recently, both churches have been renovated along with churchyard, hall and parish dwellings.

Key words: log cabin church, the new church, iconostasis, priests.

Датум пријема чланка: 12. 05. 2019.

Датум прихватања чланка за објављивање: 07. 10. 2019.